

مجله پژوهش‌های تولید گیاهی

جلد نوزدهم، شماره دوم، ۱۳۹۱

<http://jopp.gau.ac.ir>

بررسی اثر تنش خشکی بر جوانه‌زنی بذر و رشد گیاهچه گلرنگ در حضور بیمارگر پیتوم آلتیموم

* محمدهادی پهلوانی^۱، مظفر قادری^۲، حامد بگ‌محمدی^۲ و سیداسماعیل رضوی^۱

^۱به ترتیب عضو هیأت علمی و دانشجوی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

چکیده

به منظور بررسی تأثیر تنش خشکی ناشی از پلی اتیلن گلایکول بر خصوصیات جوانه‌زنی بذر گلرنگ در بستر آلوده به بیمارگر پیتوم آلتیموم، آزمایشی به صورت فاکتوریل با استفاده از ۴ ژنوتیپ استریا، دینجر، ال‌آروی-۵۱۵۱ و اراک-۲۸۱۱ و سطوح تنش خشکی ۰، ۱۰، ۱۴- و ۱۸- بار با ۴ تکرار در بستر حوله کاغذی اجرا شد. خصوصیات مورد ارزیابی شامل درصد جوانه‌زنی بذور، سرعت جوانه‌زنی، نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی، سرعت مرگ و میر و وزن خشک گیاهچه بود. نتایج نشان داد که از نظر کلیه خصوصیات سطوح تنش خشکی با شاهد (سطح ۰ بار) اختلاف معنی‌داری داشتند. بر خلاف سطح تنش خشکی صفر بار (فاقد تنش) که در آن آلودگی قارچی موجب کاهش درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و وزن خشک گیاهچه شد، در سطح تنش ۱۰- بار وجود بیمارگر موجب افزایش این خصوصیات گردید. همچنین افزایش تنش خشکی از سطح صفر به ۱۰- بار در محیط آلوده به بیمارگر باعث کاهش نسبت و سرعت مرگ‌ومیر برای کلیه ژنوتیپ‌ها شد. نتایج نشان می‌دهد با وجود اینکه تأثیر جداگانه افزایش تنش خشکی و آلودگی قارچی باعث کاهش خصوصیات جوانه‌زنی بذور و رشد گیاهچه می‌شوند، لیکن تأثیر همزمان آنها باعث افزایش درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و وزن خشک گیاهچه در شرایط تنش خشکی ۱۰- بار نسبت به شاهد (۰ بار) شد.

* مسئول مکاتبه: hpahlavani@yahoo.com

نتایج این مطالعه نشان داد که برهمکنش بیمارگر و تنش کم‌آبی در محدوده‌ای خاص مثبت و به نفع میزبان است و امکان کشت گلرنگ در چنین شرایطی وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: پلی اتیلن گلایکول، زئوسپور، ژنوتیپ، حساسیت، خشکی

مقدمه

گلرنگ با نام علمی کارتاموس تینکتوریوس^۱ به‌عنوان یک گیاه بومی و به‌دلیل ویژگی‌های سازگاری و زراعی مطلوب، خواص دارویی و وجود روغن نباتی با کیفیت بالا در دانه‌هایش از اهمیت خاصی در تولیدات کشاورزی ایران برخوردار است (زینلی، ۱۹۹۹). وجود بیش از ۹۰ درصد اسیدهای چرب غیر اشباع، خصوصاً اسید اولئیک و اسید لینولئیک در روغن دانه، کاربرد کنجاله دانه آن به عنوان مکمل غذایی مناسب برای دام، مقاومت نسبتاً زیاد آن به تنش‌های غیرزنده از جمله شوری، خشکی و سرمای زمستانه از دیگر مزیت‌های این محصول محسوب می‌گردد (زینلی، ۱۹۹۹). افزایش فزاینده جمعیت جهان از یک سو و محدود شدن تولیدات کشاورزی بدلیل انواع تنش‌های غیر زیستی موجب شده است تا کاهش دادن میزان خسارت این تنش‌ها به یکی از اهداف متخصصین کشاورزی تبدیل گردد. تنش کم‌آبی یکی از مهمترین عوامل محدود کننده کشاورزی در سرتاسر دنیا محسوب می‌شود که تأثیری منفی بر رشد و تولید محصولات گیاهی دارد (ماهاجان و تاتجا، ۲۰۰۵).

عوامل بیماریزا نظیر باکتری، قارچ، ویروس از مهمترین انواع تنش‌های زنده و از تهدیدات جدی تولید محسوب می‌شوند. این عوامل به همراه عوامل تنش‌زای غیرزنده، دست‌یابی به پتانسیل ژنتیکی تولید گیاهان را غیر ممکن ساخته و تولید وسیع محصولات زراعی را محدود می‌کنند (ماهاجان و تاتجا، ۲۰۰۵). پوسیدگی بذر، مرگ گیاهچه قبل و یا پس از سبز شدن، آلودگی ریشه و محور زیرپه از مهمترین عوامل بیماری‌زای گلرنگ گزارش شده‌اند (پهلوانی و همکاران، ۲۰۰۶). قارچ‌هایی نظیر پیتیوم و فایتوفتورا که در خاکهای سرتاسر جهان پراکنده‌اند عامل اصلی این بیماری‌ها در اکثر گیاهان زراعی و غیر زراعی محسوب می‌گردند. هیونگ و همکاران (۱۹۹۲) نشان دادند که عامل ایجاد پوسیدگی بذر و بوته‌میری در گلرنگ بیمارگر پیتیوم آلتیموم می‌باشد. این عامل بیماریزا، هیپوکوتیل و یا اولین میانگره گیاهچه‌های گلرنگ را مورد حمله قرار می‌دهد و با ایجاد پوسیدگی، بافت‌های آلوده را متلاشی و

1- *Carthamus tinctorius* L.

گیاهچه را از بین می‌برد. این بیماری در خاک‌های آلوده، بسته به ژنوتیپ، موجب مرگ و میر بذور و گیاهچه‌های گلرنگ می‌شود (احمدی و همکاران، ۲۰۰۸).

تأثیر تنش خشکی و خسارت ناشی از جدایه‌های زنگ سیاه در شرایط گلخانه بر روی قنطوریون زرد^۱ و ارغوانی^۲ توسط شیشکوف و بروکارت (۱۹۹۶) بررسی شد. گیاهان تلقیح شده و تلقیح نشده با بیمارگر در شرایط تنش رطوبتی و گیاهان شاهد تحت آبیاری منظم روزانه قرار گرفتند. تنش رطوبتی وزن خشک ریشه، طول عمر برگ و تعداد کل برگ‌های مرحله روزت را در هر ۲ گونه کاهش داد، اما خصوصیت بیوماس ریشه تنها در گونه قنطوریون زرد تحت تأثیر خشکی قرار گرفت. همچنین اثر متقابل بین تنش خشکی و آلودگی به زنگ برای طول عمر برگ در قنطوریون ارغوانی معنی‌دار بود. آچو و همکاران (۲۰۰۶) تأثیر همزمان تنش‌های کم‌آبی، شوری و آبسزیک اسید را روی گوجه‌فرنگی در حضور قارچ *اولیوم نئولیکوپرسکی*^۳ و *بوتیریس سینرا*^۴ مورد ارزیابی قرار دادند. تنش کم‌آبی باعث دو برابر شدن میزان آبسزیک اسید و نیز کاهش ۵۰ درصدی آلودگی ناشی از *بوتیریس سینرا* و کاهش معنی‌دار تأثیر قارچ *اولیوم نئولیکوپرسکی* روی گوجه‌فرنگی شد. تنش شوری تأثیری بر رشد *بوتیریس سینرا* نداشت، اما آلودگی ناشی از *اولیوم نئولیکوپرسکی* به طور معنی‌داری کاهش یافت. همچنین نتیجه‌گیری شد که در گوجه‌فرنگی اثرات تحریک‌کنندگی تنش شوری و خشکی متفاوت است، ولی این امر مرتبط با میزان تولید اسید آبسزیک در زمان وقوع این تنش‌ها می‌باشد. به‌طوریکه سطوح معمولی اسید آبسزیک داخلی، مقاومت گوجه‌فرنگی به قارچ *اولیوم نئولیکوپرسکی* و *بوتیریس سینرا* را کاهش می‌دهد.

تنش رطوبتی علاوه بر تأثیر بر رشد گیاه، اثرات غیر قابل پیش‌بینی نیز بر رشد و توسعه بیمارگر دارد. ریت‌چی و همکاران (۲۰۰۶) تأثیر پتانسیل اسمزی ناشی از پلی‌اتیلن‌گلایکول را بر رشد *میسلیوم*، تولید اسکروت و جوانه‌زنی سویه‌های *رایزوکتونیا سولانی*^۵ سیب‌زمینی را بر روی محیط کشت پی‌دی‌ای را مورد بررسی قرار دادند. رشد *میسلیوم* همه سویه‌ها در محیط کشت پی‌دی‌ای تیمار نشده (۰/۴- مگاپاسکال) سریع بود، و با کاهش پتانسیل اسمزی رشد عمومی *میسلیوم*، جوانه‌زنی و تولید

- 1- *Yellow starthistle*
- 2- *Purple starthistle*
- 3- *Oidium neolyopersici*
- 4- *Botrytis cinerea*
- 5- *Rhizoctonia solani*

اسکلروت قارچ کاهش یافت. بیشترین بازدارندگی از جوانه‌زنی اسکلروت در محدوده پتانسیل اسمزی ۳- تا ۴- مگاپاسکال اتفاق افتاد. دورانس و همکاران (۲۰۰۳) تاثیر جداگانه دما و رطوبت خاک را بر رشد و توسعه رازوکتونیا سولانی مورد بررسی قرار دادند. در ظرفیت نگهداری ۵۰ و ۷۵ درصد وزن ریشه و نسبت میانگین استقرار نسبت به سطوح ۲۵ و ۱۰۰ درصد بیشتر بود.

اگرچه گزارشی مبنی بر بررسی اثرات توأم تنش رطوبتی و بیمارگر پیتوم آلتیموم در گلرنگ موجود نمی‌باشد ولی نتایج سایر مطالعات نشان می‌دهد که اثر قارچ بر رشد گیاه در حضور و یا غیاب تنش رطوبتی متفاوت و تا حدی غیرقابل پیش‌بینی است. آگاهی از این موضوع به توسعه کشت گلرنگ به عنوان یک گیاه حساس به بوته‌میری پیتومی در اراضی کم‌آب شمال استان گلستان کمک خواهد نمود. بنابراین این مطالعه با هدف بررسی تأثیر تنش کم‌آبی ناشی از پلی‌اتیلن‌گلایکول بر خصوصیات جوانه‌زنی بذر و رشد گیاهچه گلرنگ در شرایط آلوده به قارچ پیتوم آلتیموم انجام شد.

مواد و روش‌ها

این مطالعه در آزمایشگاه اصلاح نباتات دانشکده کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، در سال ۱۳۸۸ انجام شد. آزمایش به صورت فاکتوریل با سه فاکتور ژنوتیپ (در چهار سطح شامل استریا، دینجر، آل‌آروی-۵۱۵۱^۳ و اراک-۲۸۱۱)، تنش خشکی (در چهار سطح شامل صفر به عنوان شاهد، ۱۰-، ۱۴- و ۱۸- بار) و آلودگی قارچی (سطوح آلوده و استریل) در قالب طرح کاملاً تصادفی با ۴ تکرار در بستر حوله کاغذی انجام شد. هر واحد آزمایشی حاوی ۵۰ عدد بذر بود. ابتدا بذور با هیپوکلرات سدیم ۵ درصد به مدت ۹۰ ثانیه ضدعفونی و سپس با آب مقطر ۳ مرتبه شستشو داده شدند. برای ترکیب سطوح مختلف قارچ و تنش خشکی، ابتدا سوسپانسیون قارچ پیتوم با غلظت ۱۰^۵ در میلی‌لیتر تهیه شد، سپس مقادیر لازم از پلی‌اتیلن‌گلایکول (۶۰۰۰) برای ایجاد هر یک از تنش‌های خشکی مختلف با استفاده از فرمول میشل و کافمن (۱۹۷۳) محاسبه و با سوسپانسیون به حجم رسانده شد. برای سطح صفر تنش خشکی در محیط استریل از آب مقطر و در محیط آلوده فقط از سوسپانسیون قارچ استفاده شد. سرانجام بذور در بستر حوله کاغذی آغشته به سطوح مختلف تنش

- 1- Acetaria
- 2- Dinger
- 3- LRV-5151

خشکی و سوسپانسیون حاوی زئوسپور قارچ در انکوباتور با دمای ۲۵ درجه سانتی‌گراد به مدت زمان ۷ روز قرار داده شدند (پهلوانی و همکاران، ۲۰۰۹). واحدهای آزمایشی هر روز رأس ساعتی معین به منظور ثبت تعداد بذور جوانه‌زده و گیاهچه‌های دارای علائم بیماری بررسی و شمارش گردیدند. در روز هفتم وزن خشک کل گیاهچه‌های هر واحد آزمایشی پس از قرار گرفتن در آون با دمای ۷۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۴۸ ساعت با استفاده از ترازوی دقیق اندازه‌گیری شد. خصوصیات مورد بررسی شامل درصد جوانه‌زنی بذر، سرعت جوانه‌زنی بذر، نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی، سرعت مرگ‌ومیر و وزن خشک گیاهچه بود. برای محاسبه سرعت جوانه‌زنی و سرعت مرگ‌ومیر گیاهچه از فرمول زیر استفاده شد (مگیور، ۱۹۶۲):

$$\text{سرعت جوانه‌زنی یا مرگ و میر} = \frac{(a-b)}{N} \times \frac{1}{D}$$

a = تعداد بذور جوانه‌زده (یا مرگ و میر گیاهچه) در روز شمارش

b = مجموع تعداد بذور جوانه‌زده (یا مرگ و میر گیاهچه) در روزهای قبلی شمارش

N = تعداد کل بذور در هر واحد آزمایشی

D = تعداد روزهای شمارش پس از اعمال تیمار

برای تهیه سوسپانسیون زئوسپور، قطعات مربعی محیط‌های کشت محتوی پرگنه‌های خالص ۴ روزه بیمارگر با ابعاد مساوی داخل بشرهای ۵۰۰ میلی‌لیتر محتوی آب مقطر ریخته شد و در شرایط تاریکی با دمای ۲۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۷۲ ساعت قرار گرفت. سپس بشر به مدت ۱۰ دقیقه در دمای ۵ درجه سانتی‌گراد و ۲ ساعت در دمای اتاق قرار داده شد تا زئوسپورها همزمان آزاد گردند. سپس غلظت زئوسپورها با اسلاید گلبول‌شمار (هموسایتومتر) اندازه‌گیری و سوسپانسیون زئوسپور (مایه تلقیح) با غلظت 10^6 زئوسپور در هر میلی‌لیتر تهیه شد (پهلوانی و همکاران، ۲۰۰۹).

تجزیه و تحلیل طرح برای خصوصیات درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و وزن خشک گیاهچه به صورت فاکتوریل با سه فاکتور ژنوتیپ، سطوح تنش خشکی و آلودگی بود. اما برای خصوصیات نسبت و سرعت مرگ و میر تجزیه و تحلیل به صورت فاکتوریل تنها در محیط آلوده صورت گرفت. تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس‌ای‌اس^۱ انجام شد (اس‌ای‌اس، ۱۹۹۶). همچنین

برای ترسیم نمودارها از نرم‌افزار اکسل^۱ استفاده شد. برای داده‌های خصوصیات نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی و سرعت مرگ‌ومیر ابتدا تبدیل جذری استفاده شد و سپس داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

نتایج و بحث

برای کلیه صفات مورد ارزیابی میانگین مربعات اثر متقابل ژنوتیپ در تنش خشکی معنی‌داری بود (جدول ۱). نتایج مقایسه جداگانه میانگین ژنوتیپ‌ها در سطوح مختلف تنش خشکی در سطح احتمال ۱ درصد نشان داد که ژنوتیپ‌های مورد بررسی از نظر نسبت مرگ‌ومیر و سرعت مرگ‌ومیر، دارای اختلاف معنی‌داری بودند و بطور کلی با افزایش سطوح تنش خشکی، از میانگین هر دو صفت کاسته شد (جدول ۲). همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌گردد در سطح صفر (فاقد تنش خشکی) بیشترین نسبت مرگ و میر به جوانه‌زنی متعلق به ژنوتیپ‌های اراک-۲۸۱۱ (۰/۹۴۹۷) و استریا (۰/۸۱۳۳) بود ولی در سطح ۱۰- بار این رتبه‌ها متعلق به ژنوتیپ اراک-۲۸۱۱ (۰/۴۲۸۷) و دینجر (۰/۳۸۸۳) بود که مبین تأثیر اثر متقابل در تغییر رتبه ژنوتیپ‌ها است. ماندل و همکاران (۱۹۹۷) نشان دادند که مرگ و میر گیاهچه گلرنگ ناشی از بیمارگر *Alternaria carthami*^۲ با کاهش میزان رطوبت خاک کاهش یافت. مفتون و سپاسخواه (۱۹۷۸) با بررسی اثر پتانسیل خشکی ناشی از پلی‌اتیلن‌گلايکول روی جوانه‌زنی دو رقم گلرنگ نشان دادند که با افزایش سطح پتانسیل خشکی از صفر به $16/8$ - بار در دمای ۲۱ درجه سانتی‌گراد، جوانه‌زنی در رقم محلی ۳۱۵۱ از ۹۴ درصد به صفر کاهش یافت. افزایش تولید اسپرانژیوم و ایجاد آلودگی توسط بیمارگر فیتوفتورا تحت تأثیر افزایش رطوبت در بافت میوه‌های مرکبات نیز توسط تیمر و همکاران (۲۰۰۰) گزارش شده است. ریت‌چی و همکاران (۲۰۰۶) نیز گزارش نمودند که با کاهش پتانسیل خشکی رشد عمومی میسلیموم و جوانه‌زنی اسکروت در *رایزوکتونیا سولانی* کاهش یافت.

با توجه به معنی‌دار بودن اثرات متقابل تنش خشکی و ژنوتیپ، مقایسه ژنوتیپ‌ها در هر یک از سطوح تنش خشکی به‌طور جداگانه صورت گرفت. در سطح بدون تنش خشکی (۰ بار) ژنوتیپ‌های استریا و اراک-۲۸۱۱ دارای بیشترین میانگین نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی (به‌ترتیب ۰/۸۱۳ و ۰/۹۴۹)

1- Excel

2- *Alternaria carthami*

و ژنوتیپ ال‌آروی-۵۱۵۱ دارای کمترین میانگین ($0/604$) بودند (جدول ۲). در همین سطح، برای خصوصیت سرعت مرگ‌ومیر ژنوتیپ اراک-۲۸۱۱ دارای بیشترین میانگین ($0/381$) و سایر ژنوتیپ‌ها دارای کمترین میانگین و فاقد اختلاف معنی‌دار با همدیگر بودند (جدول ۲). در سطح تنش ۱۰- بار ژنوتیپ اراک-۲۸۱۱ دارای بیشترین میانگین نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی ($0/428$) و ژنوتیپ ال‌آروی-۵۱۵۱ دارای کمترین میانگین ($0/183$) بودند. برای صفت سرعت مرگ‌ومیر در سطح ۱۰- بار نیز ژنوتیپ اراک-۲۸۱۱ دارای بیشترین میانگین ($0/134$) بود و سایر ژنوتیپ‌ها با یکدیگر تفاوت معنی‌داری نداشتند (جدول ۲). در خشکی ۱۴- بار بدلیل عدم وجود مرگ و میر در این سطح، تفاوت معنی‌دار بین ژنوتیپ‌ها برای صفات نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی و سرعت مرگ و میر مشاهده نشد (جدول ۲). در سطح ۱۸- بار تفاوت معنی‌دار بین ژنوتیپ‌ها برای صفات نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی و سرعت مرگ و میر مشاهده نشد زیرا بعلت پتانسیل خشکی هیچ بذری در این سطح جوانه نزد (جدول ۲).

همچنین تجزیه واریانس نشان داد که اثر متقابل سطوح ۲ عامل تنش خشکی و آلودگی معنی‌دار بود (جدول ۱). روند آلودگی پیتیوم آلتیموم در سطوح مختلف تنش خشکی یکسان نبود. به عبارتی در سطح صفر بار تنش خشکی، آلودگی پیتیومی موجب کاهش درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و وزن خشک گیاهچه شد، اما در سطوح دارای تنش خشکی (۱۰- و ۱۴- بار) در محیط آلوده به قارچ، مقدار این خصوصیات افزایش یافت. به عبارتی با افزایش تنش کم‌آبی اثرات قارچ افزایش یافت. به دلیل معنی‌دار بودن اثر متقابل، مقایسه میانگین صفات درصد جوانه‌زنی، سرعت جوانه‌زنی و وزن خشک گیاهچه در سطوح مختلف تنش اسمزی به طور جداگانه صورت گرفت (جدول ۳).

درصد جوانه‌زنی بذر: در محیط استریل (عاری از سوسپانسیون قارچ) بیشترین میانگین جوانه‌زنی بذر مربوط به سطح ۰ بار ($82/75$ درصد) و کمترین میانگین مربوط به سطح ۱۴- بار ($3/375$ درصد) بود. برای محیط‌های آلوده به بیمارگر بیشترین میانگین را سطح صفر بار ($76/00$ درصد) و کمترین میانگین را سطح ۱۴- بار ($4/125$ درصد) دارا بودند. در سطح ۱۸- هیچ بذری جوانه نزد (جدول ۳). بر اساس مطالعه مفتون و سپاسخواه (۱۹۷۸) نیز جوانه‌زنی بذر هر دو گیاه گلرنگ و آفتابگردان در تنش کم‌آبی محدود شد ولی تاثیر بازدارندگی پلی‌اتیلن گلاکول بیشتر از نمک طعام بود و در تنش سطح ۱۲/۶- بار منفی به بالا هیچ بذری جوانه نزد و نتیجه گرفتند که این پدیده احتمالاً به

دلیل ماهیت عاملی پلی اتیلن گلاکول در ایجاد بیشتر تنش کم آبی بوده است. کایا و همکاران (۲۰۰۶) با پیش تیمار بذر با هدف غلبه بر تنش های شوری و کم آبی طی مرحله جوانه زنی بذر آفتابگردان مشاهده نمودند که در سطوح بالای خشکی (۱/۲- مگاپاسکال) هیچ بذری جوانه نزد. مندل و همکاران (۱۹۹۷) اشاره نمودند که دو سطح تنش کم آبی ۳۰ و ۱۵۰۰ کیلو پاسکال از نظر درصد جوانه زنی بذور گلرنگ در حضور بیمارگر آلترناریا تفاوت معنی داری ندارند. به طور کلی جوانه زنی بذر گلرنگ با افزایش سطح تنش اسمزی و حضور بیمارگر پیتوم کاهش یافت.

جدول ۱- تجزیه واریانس خصوصیات جوانه زنی ژنوتیپ های گلرنگ تحت شرایط تنش خشکی و آلودگی به قارچ پیتوم آلتیموم.

میانگین مربعات						منابع تغییرات
وزن خشک	سرعت	نسبت	سرعت	df	درصد جوانه زنی	
گیاهچه	مرگ و میر	مرگ و میر به	جوانه زنی		جوانه زنی	
(گرم)	(در روز)	جوانه زنی	(در روز)			
۰/۲۵۱**	۰/۰۲۷**	۰/۰۹۹**	۰/۰۷۹**	۳	۹۲۵/۰۳۱**	ژنوتیپ
۶/۴۹۸**	۰/۱۲۸**	۰/۸۵۱**	۲/۱۴۱**	۳	۴۳۰۸۹/۳۶۵**	تنش خشکی
۰/۰۹۹**	-	-	۰/۰۰۶**	۱	۴۷/۵۳۱ ^{ns}	آلودگی
۰/۱۰۸**	۰/۰۰۳**	۰/۰۲۴**	۰/۰۵۰**	۹	۳۰۱/۹۷۶**	ژنوتیپ × تنش خشکی
۰/۰۱۵ ^{ns}	-	-	۰/۰۰۴**	۳	۶۷/۶۹۸ ^{ns}	ژنوتیپ × آلودگی
۰/۳۶۵**	-	-	۰/۰۲۸**	۳	۴۲۹/۸۶۵**	تنش خشکی × آلودگی
۰/۰۳۰*	-	-	۰/۰۰۳**	۹	۵۱/۹۲۰ ^{ns}	ژنوتیپ × تنش خشکی × آلودگی
۰/۰۱۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۸	۰/۰۰۱	۹۶	۳۳/۷۴۰	خطا
۳۳/۴۸	۲۲/۰۵	۲۰/۲۴	۱۹/۱۷	-	۱۹/۷۸	CV %

* و **: به ترتیب معنی دار در سطح ۵ و ۱ درصد. ^{ns}: فاقد اختلاف معنی دار

سرعت جوانه زنی: بیشترین میانگین سرعت جوانه زنی بذور در محیط استریل مربوط به سطح بدون تنش خشکی ۰ بار (۰/۵۹۳۸) و کمترین میانگین مربوط به تنش سطح ۱۴- بار (۰/۰۰۶۸) بود. در

محیط آلوده به قارچ نیز سطح بدون تنش خشکی (۰ بار) بیشترین میانگین (۰/۴۹۷۲) و سطح ۱۴- بار کمترین میانگین سرعت جوانه‌زنی (۰/۰۰۸۶) را دارا بودند. به عبارتی سرعت جوانه‌زنی بذر گلرنگ با افزایش سطح تنش اسمزی و حضور بیمارگر پیتوم کاهش یافت.

جدول ۲- مقایسه میانگین مرگ‌ومیر بذور گیاهچه گلرنگ در سطوح مختلف تنش خشکی.

سطوح تنش خشکی	نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی				سرعت مرگ‌ومیر (در روز)			
	۰	-۱۰	-۱۴	-۱۸	۰	-۱۰	-۱۴	-۱۸
ژنوتیپ								
استریا	۰/۸۱۳۳ ^a	۰/۲۱۸۴ ^{bc}	-	-	۰/۲۵۷۷ ^b	۰/۰۵۸۵ ^b	-	-
دینجر	۰/۷۵۷۱ ^{ab}	۰/۳۸۸۳ ^{ab}	-	-	۰/۲۷۱۱ ^b	۰/۰۷۸۸ ^b	-	-
ال‌آروی-۵۱۵۱	۰/۶۰۴۳ ^b	۰/۱۸۳۰ ^c	-	-	۰/۲۲۳۷ ^b	۰/۰۴۲۲ ^b	-	-
اراک-۲۸۱۱	۰/۹۴۹۷ ^a	۰/۴۲۸۷ ^a	-	-	۰/۳۸۱۳ ^a	۰/۱۳۴۸ ^a	-	-
LSD (۰/۰۵)	۰/۱۹۳۷	۰/۱۷۴	۰	۰	۰/۰۷۸۶	۰/۰۴۵۱	۰	۰

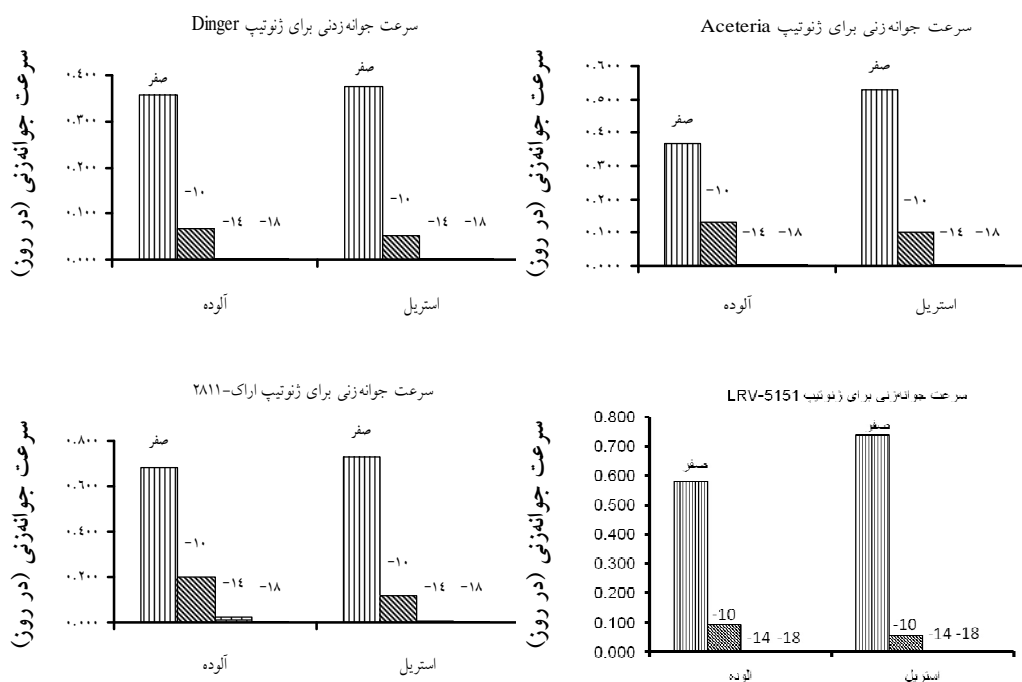
در هر ستون میانگین‌های دارای حداقل یک حرف مشترک از لحاظ آماری فاقد اختلاف معنی‌دار در سطح ۵ درصد می‌باشند.

جدول ۳- مقایسه میانگین جوانه‌زنی گلرنگ در سطوح مختلف تنش خشکی و آلودگی به قارچ پیتوم آلتیموم

محیط	درصد جوانه‌زنی		سرعت جوانه‌زنی (در روز)		وزن خشک گیاهچه (گرم)	
	استریل	آلوده به بیمارگر	استریل	آلوده به بیمارگر	استریل	آلوده به بیمارگر
سطوح تنش خشکی						
۰	۸۲/۷۵۰۰ ^a	۷۶/۰۰۰۰ ^a	۰/۵۹۳۸ ^a	۰/۴۹۷۲ ^a	۱/۱۵۶۹ ^a	۰/۷۹۵۱ ^a
-۱۰	۲۸/۷۵۰۰ ^b	۳۹/۷۵۰۰ ^b	۰/۰۸۰۹ ^b	۰/۱۲۲۶ ^b	۰/۳۸۱۹ ^b	۰/۵۱۷۳ ^b
-۱۴	۳/۳۷۵۰ ^c	۴/۱۲۵۰ ^c	۰/۰۰۶۸ ^c	۰/۰۰۸۶ ^c	۰/۰۵۱۳ ^c	۰/۰۵۷۲ ^c
-۱۸	۰/۰۰۰ ^c	۰/۰۰۰۰ ^c	۰/۰۰۰ ^c	۰/۰۰۰۰ ^c	۰/۰۰۰ ^c	۰/۰۰۰۰ ^c
LSD (۰/۰۵)	۵/۵۶۲۲	۶/۸۸۷۵	۰/۰۶۰۲	۰/۰۵۷۰	۰/۱۱۵۹	۰/۱۲۶۲

با توجه به معنی‌دار بودن اثرات متقابل دوطرفه و سه طرفه در مورد برخی از خصوصیات مورد بررسی و به منظور درک عمیق‌تر از فاکتورها از تجزیه و تحلیل گرافیکی استفاده گردید (اشکال ۱، ۲،

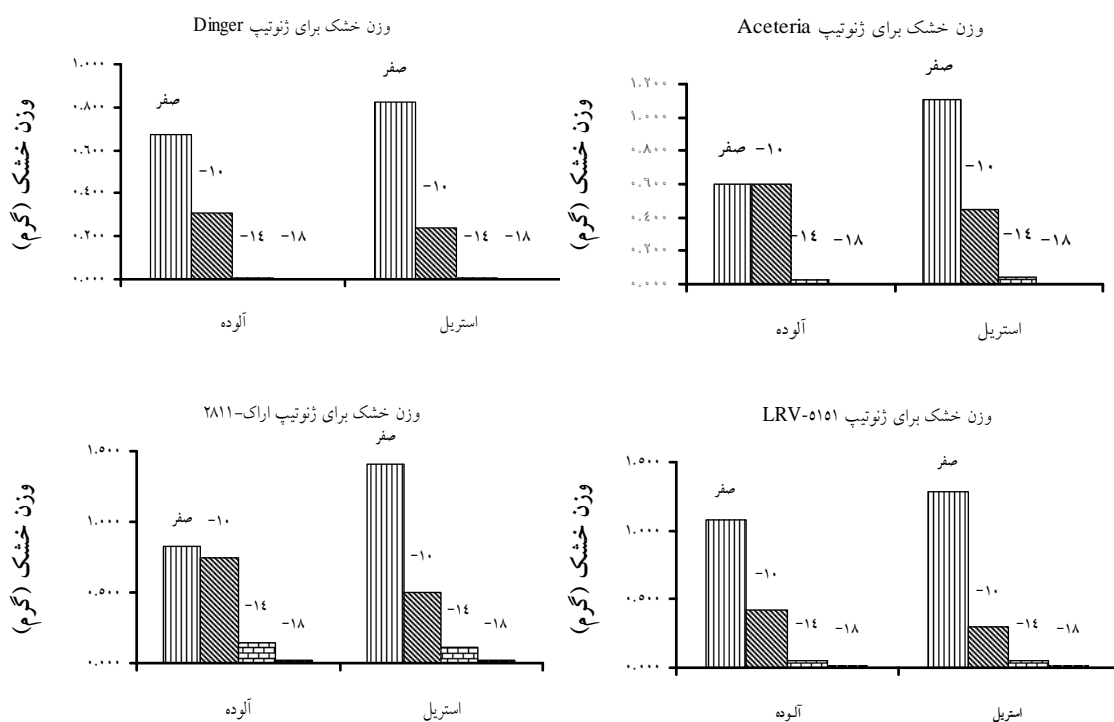
۳، ۴ و ۵). با توجه به اشکال ۱ و ۲، با وجود اینکه در سطح فاقد تنش خشکی (صفر بار) درصد جوانه‌زنی و سرعت جوانه‌زنی برای تمام ژنوتیپ‌ها در محیط استریل بیشتر از محیط آلوده بود، اما در سطح ۱۰- بار مقدار این دو صفت در تمام ژنوتیپ‌ها در محیط آلوده نسبت به محیط استریل افزایش یافت که نشان دهنده تأثیر مثبت تنش کم آبی بر افزایش درصد جوانه‌زنی و سرعت جوانه‌زنی در حضور بیمارگر است.

شکل ۲- سرعت جوانه‌زنی بذر ژنوتیپ‌های گلرنگ در محیط‌های آلوده و استریل نسبت به بیمارگر پیتوم آلتیموم.

وزن خشک گیاهچه: در محیط استریل سطح بدون تنش خشکی (۰ بار) دارای بیشترین میانگین وزن خشک گیاهچه (۱/۱۵۶۹ گرم) و سطح ۱۴- بار دارای کمترین آن (۰/۰۵۱۳ گرم) بود. در محیط آلوده به بیمارگر نیز بیشترین میانگین وزن خشک گیاهچه مربوط به سطح ۰ بار (۰/۷۹۵۱ گرم) و کمترین میانگین در سطح ۱۴- (۰/۰۵۷۲ گرم) مشاهده شد. در مطالعه سید شریفی و سید شریفی (۲۰۰۸) نیز با افزایش سطح تنش خشکی وزن خشک کل گیاهچه، وزن خشک ساقه‌چه و وزن ریشه‌چه کاهش

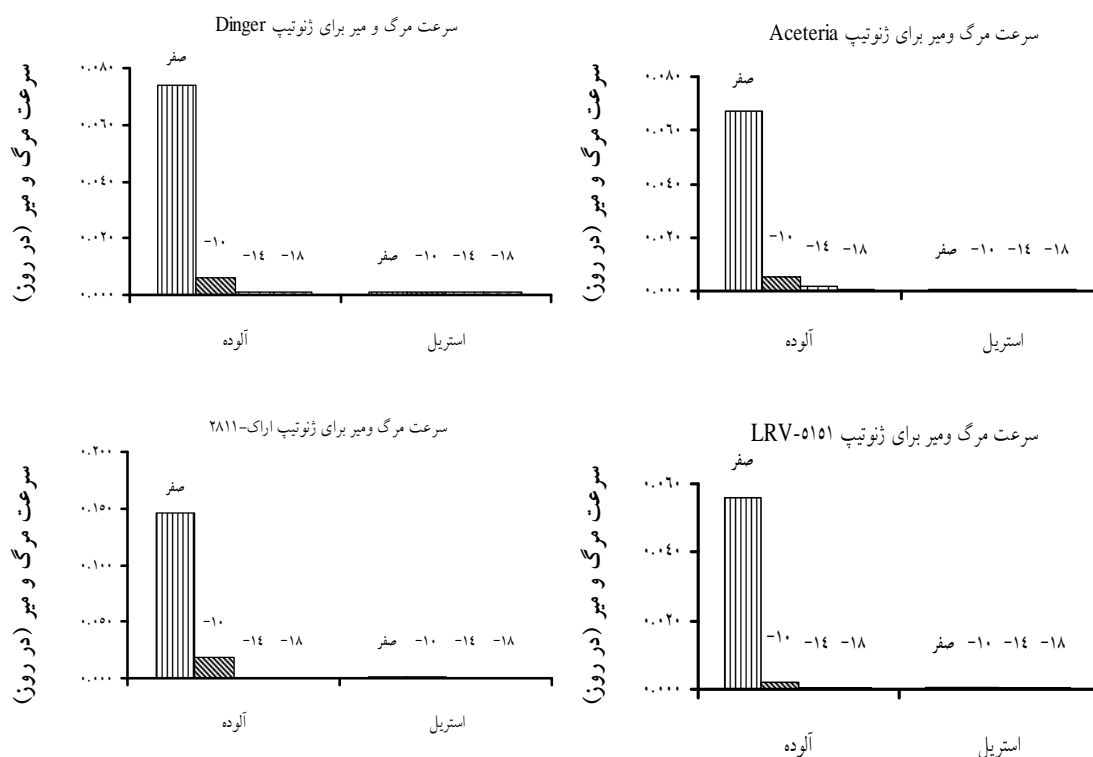
معنی‌داری یافت. برای تمام ژنوتیپ‌ها وزن خشک گیاهچه در سطح صفر بار و استریل بیش از محیط آلوده بود ولی در سطح ۱۰- بار مقدار این صفت در محیط آلوده بیشتر از استریل بود (شکل ۳). همانطور که در شکل مشاهده می‌گردد با افزایش تنش اسمزی به سطوح ۱۴- و ۱۸- بار وزن خشک گیاهچه در محیط آلوده کمتر از محیط استریل بود. دلیل بروز این پدیده را می‌توان به اثرات تحریک‌کنندگی تنش اسمزی اشاره کرد زیرا گیاهان در پاسخ به تنش کم‌آبی رشد ریشه‌چه را افزایش می‌دهند تا جذب آب را افزایش دهند (کاکماک و همکاران، ۲۰۱۰).

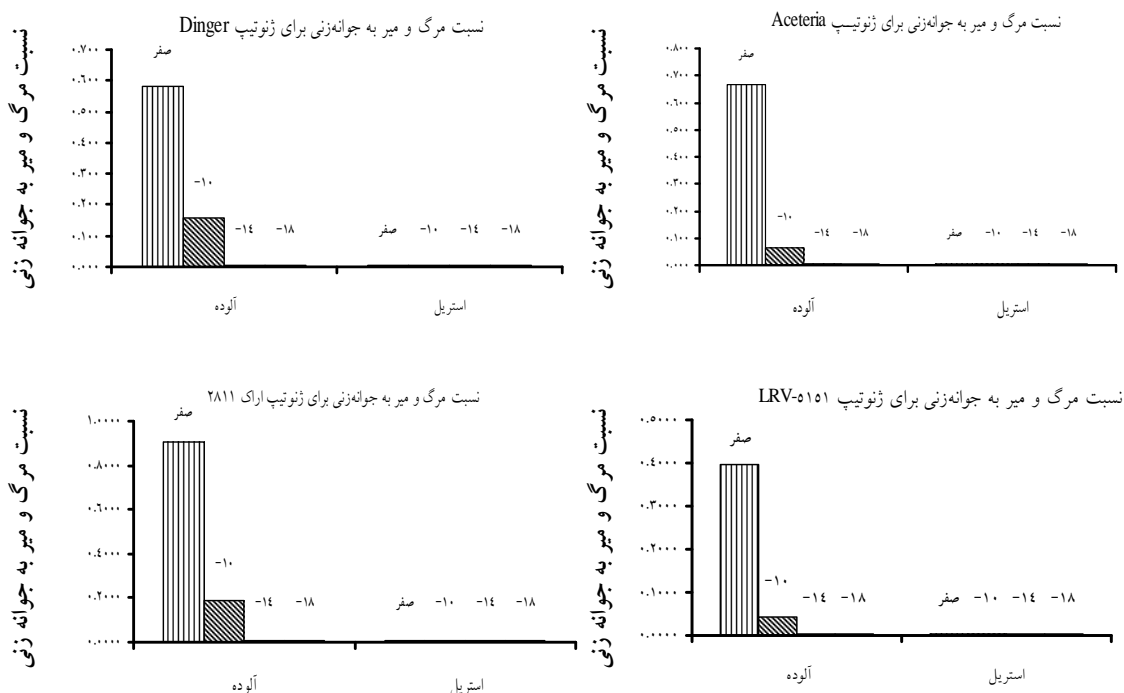
شکل ۳- وزن خشک بذور ژنوتیپ‌های گلرنگ در محیط‌های آلوده و استریل نسبت به بیمارگر پیتوم آلتیموم.

سرعت و نسبت مرگ و میر: با افزایش سطح تنش از صفر به ۱۰- بار در محیط آلوده، مقدار صفات درصد و سرعت جوانه‌زنی افزایش ولی سرعت مرگ‌ومیر و نسبت مرگ‌ومیر به جوانه‌زنی کاهش

یافتند. این نتیجه نشان دهنده کاهش فعالیت بیماریزایی پیتیموم آلتیموم تحت تأثیر تنش خشکی است (اشکال ۴ و ۵). کاهش فعالیت قارچ در اثر افزایش تنش خشکی در مطالعه ریت‌چی و همکاران (۲۰۰۶) روی ریزوکتونیا سولانی مشاهده شده است. نتایج رامیرز و همکاران (۲۰۰۴) در مطالعه اثر تنش شوری و خشکی بر جوانه‌زنی و رشد دو سویه فوزاریوم گرامیناروم، نشان داد که کاهش پتانسیل آب محیط باعث کاهش شدید میزان آب میسلیم قارچ و در نتیجه کاهش رشد و توسعه آنها می‌شود.

شکل ۴- سرعت مرگ و میر گیاهچه ژنوتیپ‌های گلرنگ در محیط‌های آلوده و استریل نسبت به بیمارگر پیتیموم آلتیموم.

شکل ۵- نسبت مرگ و میر به جوانه‌زنی بذور ژنوتیپ‌های گلرنگ در محیط‌های آلوده و استریل نسبت به قارچ پیتیموم آلتیموم

اگرچه اثرات نامطلوب تنش کم‌آبی و بیمارگر پیتیموم آلتیموم در گلرنگ و سایر گیاهان زراعی گزارش شده است، ولی نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که افزایش تنش خشکی از صفر به ۱۰- بار باعث کاهش سرعت مرگ و میر و نسبت مرگ و میر به جوانه‌زنی و افزایش درصد و سرعت جوانه‌زنی و وزن خشک گیاهچه در محیط آلوده شده است. دلیل مشاهده این وضعیت احتمالاً این است که پاتوزن برای ایجاد حداکثر بیماری‌زایی خود به رطوبت فراوان نیاز دارد، ولی وجود پلی‌اتیلن‌گلایکول به عنوان عامل تنش‌زا موجب کاهش پتانسیل آب در محیط شده و در نتیجه حرکت ژئوسپورها و در نتیجه بیماری‌زایی کاهش یافته است (باورز و همکاران، ۱۹۹۰). با توجه به نتایج فوق به نظر می‌رسد امکان کشت گلرنگ در خاک‌هایی که حاوی پیتیموم آلتیموم هستند با تمهیدات زراعی

امکانپذیر است. به عبارتی با کنترل میزان رطوبت خاک می‌توان خسارت ناشی از بیمارگر فوق را در مزارع گلرنگ کاهش داد. با توجه به اینکه شدت تنش‌زایی پلی‌اتیلن‌گلاکول در شرایط آزمایشی نسبت به شرایط واقعی بیشتر است، پیشنهاد می‌شود مطالعات بعدی در شرایط واقعی انجام گیرد. همچنین با توجه به نقش دما در القای تنش کم‌آبی و فعالیت بیمارگر پیشنهاد می‌شود در آینده تاثیر درجه حرارت محیط نیز بررسی شود.

منابع

1. Achuo, E.A., Prinsen, E., and Hofte, M. 2006. Influence of drought, salt stress and abscisic acid on the resistance of tomato to *Botrytis cinerea* and *Oidium neolyopersici*. *Plant Pathol.* 55: 178-186.
2. Ahmadi, A., Pahlavani, M.H., Razavi, S.E. and Maghsoudlo. R. 2008. Evaluation of safflower genotypes to find genetic sources of resistance to damping-off (*Pythium ultimum*). *Electronic J. Crop Product.* 1: 1-16.
3. Bowers, J. H., Sonoda, R. M. and Mitchell D. J. 1990. Path coefficient analysis of the effect of rainfall variables on the epidemiology of *Phytophthora* blight of pepper caused by *Phytophthora capsici*. *Phytopathol.* 80: 1439-46.
4. Dorrance, A.E., Kleinhenz, M.D., McClure, S.A. and Tuttle, N.T. 2003. Temperature, moisture, and seed treatment effects on *Rhizoctonia solani* root rot of soybean. *Plant Dis.* 87: 533-538.
5. Huang, H.C. Morrison, R.J. Muendel, H.H. and Barr. D.J.S. 1992. *Pythium* sp. "group G", a form of *Pythium ultimum* causing damping-off of safflower. *Can. J. Plant Pathol.* 14: 229-232.
6. Cakmak, T. Dumrupinar, R. and Erdal, S. 2010. Acceleration of germination and early growth of wheat and bean seedlings grown under various magnetic field and osmotic conditions. *Bioelectromagnetics.* 31: 120-9.
7. Kaya, M.D. Gamze, O. Mehmet, A. Yakup, and Ozer, K.C. 2006. Seed treatments to overcome salt and drought stress during germination in sunflower (*Helianthus annuus* L.). *Eur J. Agron.* 24: 291-295.
8. Maftoun, M., and Sepaskhah, A.R. 1978. Effect of temperature and osmotic potential on germination of sunflower and safflower and on hormone-treated sunflower seeds. *Can. J. Plant Sci.* 58: 295-301.
9. Maguire, J.D. 1962. Speed of germination. Aid in selection and evaluation of seedling emergence and vigor. *Crop Sci.* 2: 176-177.
10. Mahajan, S.H., and Tuteja, N. 2005. Cold, salinity and drought stresses: an overview. *Arch. Biochem. Biophys.* 444: 139-158.

11. Michel, B.E., and Kaufmann, M.R. 1973. The osmotic potential of polyethylene glycol 6000. *Plant Physiol.* 51: 914-916.
12. Mundel, H.H., Huang, H.C. Kozub, G.C. and Daniels, C.R.G. 1997. Effect of soil moisture, soil temperature and seed-borne *Alternaria carthami*, on emergence of safflower. *Bot Bullent. Academia Sinica.* 38: 257-262.
13. Pahlavani, M.H. Razavi, S.E. Mirizadeh, I. and Vakili, S. 2006. Field screening of safflower genotypes for resistance to charcoal rot disease. *International J. Plant Product.* 1: 45-52.
14. Pahlavani, M. Razavi, S.E. Kavusi, and Hasanpoor, F. 2009. Influence of temperature and genotype on *Pythium* damping-off in safflower. *J.P.B.C.S.*, 1:1-7.
15. Ramirez, M.L., Chulze, S.N. and Magan, N. 2004. Impact of osmotic and matric water stress on germination, growth, mycelial water potentials and endogenous accumulation of sugars and sugar alcohols in *Fusarium graminearum*. *Mycologia.* 96: 470-478.
16. Ritchie, F., Mcquilken, M. P. and Bain, R. A. 2006. Effect of water potential on mycelia growth, sclerotial production, and germination of *Rhizoctonia solani* from potato. *Mycol. Res.* 110: 725-733.
17. SAS Institute Inc. 1996. SAS/STAT Users guide SAS Institute Inc. (Cary, NC).
18. Seyed Sharifi, R., and Seyed Sharifi, R. 2008. Evaluation the effects of Polyethylene glycol on germination and growth seedling *Carthamus* cultivars. *J. Biol. Iran.* 21: 400-410.
19. Shishkoff. N., and Bruckart, W.L. 1996. Water stress and damage caused by *Puccinia jaceae* on two *Centaurea* species. *Biol Control.* 6: 57-63.
20. Timmer, L.W., Zitko, S.E., Gottwald T.R. and Graham, J.H. 2000. Phytophthora brown rot of citrus: Temperature and moisture effects on infection, sporangium production, and dispersal. *Plant Dis.* 84: 157-163.
21. Zeinali, E. 1999. Safflower (characteristics, production & utilization), Gorgan University Press, 137 p.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

J. of Plant Production, Vol. 19(2), 2012
<http://jopp.gau.ac.ir>

The effects of drought stress and *Pythium ultimum* on seed germination and seedling growth in safflower

M. Pahlevani¹, M. Ghaderi², H. Bagmohamadi² and S.E. Razavi¹

^{1&2}Respectively, academic staff and student of Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Iran

Abstract

This study was performed to evaluate the effect of osmotic stress due to PEG on seed germination of safflower in *Pythium ultimum* infested environment. The experiment was conducted in factorial fashion in which four safflower genotypes (Dinger, Aceteria, LRV- 5151, and Arak 2811), and four osmotic stress levels (0, -10, -14, and -18 bar) were treated on paper towel media. The evaluated traits that were included, percent and speed of seed germination, speed of damping off, ratio of damping off to germination, and seedling dry weight. Results indicated that for the all traits, levels of osmotic stress had significant difference from control (0 bar). Unlike zero levels of osmotic stress (control) that fungal infection caused reduction in percent and speed of seed germination and seedling dry weight, in osmotic stress level (-10 bar) pathogen caused increases these traits. Increasing of osmotic levels from zero to -10 bar in infested environment caused reduction in speed of damping off, ratio of damping off to germination. Results showed that, although individual effects of osmotic stress and pathogen infection caused decrease in seeds germination and seedling growth properties, but their interactions improved percent and speed of germination in -10 bar in relation to control. Results of this study indicated that interaction between pathogen and osmotic stress had positive to some extent and could be useful for crop, so safflower could be cultivate in these conditions.

Keywords: Polyethylene glycol; Zoospore; Genotype; Susceptibility; Drought

---

*Corresponding Author; Email: hpahlavani@yahoo.com